

ДО 75-РІЧЧЯ ВОЛОДИМИРА ДАНИЛОВИЧА БАРАНА

Видатному українському вченому — члену-кореспонденту НАН України, доктору історичних наук, професору, двічі лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки Володимирі Даниловичу Барану виповнилося 75 років.

Народився Володимир Данилович 9 серпня 1927 р. у с. Дем'янів Галицького р-ну Івано-Франківської обл. Його юнацькі роки припали на Другу світову війну, але попри всі негаразди в 1946 р. він вступив до Львівського педагогічного інституту на історичний факультет.

Від 1953 р., коли В.Д. Баран був зарахований на посаду молодшого наукового співробітника Інституту суспільних наук АН УРСР, його професійна діяльність назавжди пов'язана з археологією. Із самого початку визначилося коло наукових інтересів молодого археолога — проблема походження слов'ян та їх ранньої історії. Цій темі він залишився вірним на все життя.

1950-ті роки були переломними у вивченні ранньослов'янських пам'яток. Саме в той час було розпочато дослідження старожитностей VI—VII ст., що передували незаперечно слов'янським пам'яткам VIII—IX ст. та заступали в часі черняхівську культуру. Володимир Данилович зосередився на дослідженні відкритих ним поселень у верхів'ях Дністра. У 1955 р. побачили світ його перші наукові публікації, а в 1958 р. він захистив кандидатську дисертацію. Першу монографію «Поселення перших століть нашої ери біля села Черепин» (1961) було присвячено окремій групі пам'яток римського часу, що належала прямим предкам слов'ян Подністров'я. Завдяки дослідженням В.Д. Барана 1960—1964 рр. у зоні Бурштинської ДРЕС значно збільшилася джерельна база для вивчення шляхів формування ранньосередньовічних слов'янських старожитностей на основі своєрідної групи черняхівських пам'яток.

У 1967 р. В.Д. Баран перейшов на викладацьку роботу до Львівського університету, де обіймав посаду доцента кафедри історії УРСР. У 1969 р. Володимир Данилович переїхав до Києва, зайнявши посаду заступника директора Інституту археології АН УРСР.

Його наступна монографія «Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю» (1972) вводила в науковий обіг пам'ятки празької культури VI—VII ст. — ті самі, яких так бракувало у стратиграфічній колонії старожитностей Південно-Східної Європи. Нові матеріали і розробки склали основу докторської дисертації, яку В.Д. Баран успішно захистив у 1973 р.

Нагромадження нових даних викликало необхідність розробити низку джерелознавчих і методологічних питань, що потребувало цілеспрямованих зусиль великого колективу фахівців. Володимир Данилович Баран виявився тією людиною, яка однією з перших зрозуміла необхідність створення окремої структури в межах інституту для дослідження ранньослов'янських старожитностей, і саме йому належить заслуга втілення цієї ідеї у життя. У 1974 р. за ініціативою В.Д. Барана було створено відділ слов'янської археології, керівником якого він був до 2002 р.

Це дало йому змогу розгорнути всебічні дослідження культури й історії давніх слов'ян залучити до співпраці нових фахівців, розпочати підготовку молодих дослідників, що сприяло формуванню в Україні нової школи слов'янської археології, яку нині представляє блискуча плеяда вчених.

Організаційна діяльність В.Д. Барана не перешкоджала його подальшим дослідженням. На початку 1970-х років стало зрозумілим, що старожитності VI—VII ст. суттєво відрізнялися від черняхівських і виглядали значно примітивнішими. Учений розробив версію щодо поліетнічного характеру черняхівської

культури, згідно з якою слов'яни, хоча і не визначали специфіку цих старожитностей, все ж перебували у складі її носіїв.

Підсумком 20-річних досліджень черняхівських нам'яток регіону стала монографія В.Д. Барана «Черняхівська культура (за матеріалами Верхнього Дністра та Західного Бугу)» (1981). Головну увагу автор приділив вивченню тих складових частин матеріальної культури (ліпна кераміка, житлове будівництво), що найкраще відбивають етнографічні особливості, та проблемі участі черняхівського населення у процесах формування слов'янської культури раннього середньовіччя.

Розкопки поселень Рашків I, II, III (1975—1978) дали змогу дослідити структуру слов'янської сільської общини та простежити еволюцію багатьох елементів культури протягом трьох століть. Цим унікальним матеріалам присвячена монографія «Пражская культура Поднепровья (по материалам поселений у села Рашков)» (1988). Відкриття і вивчення комплексів V ст. на поселенні Теремці Хмельницької обл. дозволило з'єднати ранньосередньовічні матеріали з матеріалами певних груп старожитностей римського часу.

Фундаментальна колективна праця «Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период» (1990) підбила підсумок археологічного дослідження слов'янської спільності. Авторський колектив на чолі з В.Д. Бараном був удостоєний Державної премії України в галузі науки і техніки за 1991 р. Своєрідним продовженням цієї праці стала монографія «Давні слов'яни» (1998), також відзначена Державною премією України в галузі науки і техніки за 2001 р. Загальна концептуальна ідея, викладена у цих працях, полягає в тому, що слов'яни I—IV ст. не становили якоїсь однієї чітко окресленої культури, а входили як складовий компонент до різних культур, що існували у цей період між Віслою та Доном.

Після набуття Україною державної незалежності Володимир Данилович активно працює над розв'язанням проблеми походження українського народу. Він очолює відділ етнології Інституту українознавства при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Загальнодержавним визнанням плідної і наполегливої праці Володимира Даниловича стало обрання його у 1995 р. членом-кореспондентом Національної академії наук України. Під керівництвом В.Д. Барана сформувалася наукова школа археологів-славістів, підготовлено і захищено 12 кандидатських та 5 докторських дисертацій. Отримав визнання ювіляр і на міжнародному рівні: його обрано членом-кореспондентом Центрального німецького археологічного інституту, членом Виконавчого комітету і бюро Міжнародної унії слов'янської археології. Монографію про ранньослов'янські поселення поблизу с. Рашків було видано у ФРН (1986). Протягом 1981—1991 рр. Володимир Данилович працював у складі спільної німецько-української експедиції, що вивчала старожитності у м. Ольденбург (Німеччина).

Творчий доробок В.Д. Барана налічує майже 300 друкованих праць, серед яких 13 монографій, у тому числі 7 індивідуальних. Його наукові праці збагатили вітчизняне слов'янознавство і широко відомі в Європі.

Численні заслуги та наукові регалії, як і солідний вік, не стають на перешкоді творчій завзятості, здійсненню нових творчих планів ювіляра: він готує до видання статті й монографії, проводить розкопки (зокрема у давньоруському місті Галич, де керує експедицією), виховує нову генерацію українських археологів. Тож побажаємо дорогому Володимиру Даниловичу міцного здоров'я, незгасаючого натхнення і здійснення усіх його задумів.

* * *

Саме до 75-річчя Володимира Даниловича Барана відділ ранньослов'янської археології підготував низку наукових праць, що увійшли до цього номера журналу: